

Василь Мадзігон, доктор педагогічних наук, професор,
академік АПН України,
Перший віце Президент АПН України

НА СЛУЖБИ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті йдеться про Інститут педагогіки – як один з провідних науково-дослідних педагогічних установ, що протягом десятків років примножує багатогранні освітньо-педагогічні традиції, робить вагомий внесок у дослідження актуальних проблем теорії і практики навчання та виховання підростаючого покоління. Інститут педагогіки, як і вся наша система освіти, суспільство, пройшов 80-річний шлях. На всіх етапах становлення і розвитку Інституту найважливішими його завданнями були розвиток загальної теорії педагогічної науки, теоретичне обґрунтування змісту освіти в школі, розробка питань навчання й виховання, створення підручників, посібників із шкільних предметів.

Розкриваючи актуальність даної проблеми, зазначимо, що принципово нове соціальне замовлення на мету, завдання, зміст і якість шкільної освіти висунуто від дня проголошення незалежності України. Лейтмотивом освіти стають пріоритет соціально-мотиваційних факторів і загальнолюдських цінностей; методологічна переорієнтація освіти на особистість, забезпечення активної пізнавальної позиції суб'єкта навчання; вироблення стійких механізмів самонавчання, самовиховання та саморозвитку. Тому наукові дослідження Інституту педагогіки були спрямовані на створення конкурентоспроможної української системи шкільної освіти, методологічне й дидактичне забезпечення її функціонування, що сприяло оновленню інтелектуального, духовного й творчого потенціалу народу України. Розроблені й пройшли апробацію нові концепції шкільних освітніх галузей, структура і зміст шкільної освіти, що сприяло засвоєнню підростаючим поколінням справді гуманістичної культури з її ідеалами демократії і свободи особистості. Результативно впроваджувались у навчальний процес комп'ютерні технології, різноваріантні особистісно орієнтовані методики навчання.

До вагомих наукових результатів доцільно віднести системний підхід до аналізу педагогічної спадщини видатних українських педагогів.

Цей підхід дав змогу істотно доповнити й розширити генезу розвитку педагогічної думки, систематизувати та цілісно представити педагогічну спадщину України в процесі викладання дисциплін педагогічного циклу. За результатами дослідження видано "Нариси українського шкільництва" та підготовлено до видання ґрунтовні праці "Українська педагогіка в персоналіях", "Педагогічний словник" (кер. доктори

пед. наук О.В. Сухомлинська, М. Д. Ярмаченко, канд. пед. наук Л.Д. Березівська). Визначено тенденції розвитку змісту освіти в зарубіжній школі: з'ясовано напрями модернізації змісту, опрацьовано його стандарти, способи відбору й структурування навчального матеріалу тощо. Проведено порівняльний аналіз змісту, форм і методів вивчення іноземних мов, курсів про здоров'я та здоровий спосіб життя, екології, в зарубіжній та вітчизняній школі. Результати дослідження відображено в монографії "Сучасні тенденції розвитку змісту загальної освіти в зарубіжній школі" (кер. – канд. пед. наук Г.С. Єгоров).

Досліджувалися теоретичні й методичні засади формування змісту загальної середньої освіти. Причому увага приділялася обґрунтуванню компонентів гуманітарної та природничо-наукової його складових, способам їх структурування і реалізації у навчальних предметах і курсах. Визначено зміст і структуру навчальних предметів та інтегрованих курсів, що реалізують оновлений зміст освіти в початковій школі; розроблено їх програмно-методичне забезпечення; науково обґрунтовано систему оцінювання навченості учнів; з'ясовано обсяг і характер навчального навантаження на учнів з усіх предметів (кер. – доктори пед. наук О.Я. Савченко, М.С.Вашуленко, Н.М.Бібік, канд. пед. наук Т.М.Байбара).

Розпочато новий етап у дослідженні проблеми інтеграції змісту шкільної природничо-наукової освіти, що передбачає опрацювання педагогічної технології такої інтеграції в початковій і основній школі (кер. – доктор пед. наук В.Р.Ільченко). Розроблено теоретичні засади названої технології, зокрема обґрунтовано мету природничо-наукової освіти, з'ясовано дидактичні основи формування цілісності знань: принципи відбору і

структурування предметного змісту в курсі природознавства, форми й методи навчання, специфічні для формування природничо-наукової картини світу. Оpubліковано монографію “Технології інтеграції змісту природничо-наукової освіти”, чимало навчальних і методичних посібників.

Обґрунтовано основні напрями забезпечення прикладної спрямованості загальноосвітніх предметів у процесі їх вивчення у старших класах сільської школи. Розроблено відповідний навчальний зміст, форми й методи його реалізації в дидактичному процесі. За результатами дослідження створено й видано методичний посібник, а також підготовлено додатки до підручників з біології, математики й фізики, спрямовані на розв’язання цієї проблеми (кер. – доктор пед. наук І.С.Волощук).

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України “Про розвиток сільської загальноосвітньої школи” (липень 1999 р.) лабораторія сільської школи розпочала комплексне дослідження педагогічних основ та дидактичного забезпечення індивідуального навчання сільських школярів. Удосконалено зміст і структуру навчальних програм, розроблено та експериментально перевірено форми й методи вивчення художніх творів на уроках літератури (кер. – доктор пед. наук Н.Й.Волошина). Основний результат – колективний методичний посібник “Урок української літератури. Розробляються методологічні й методичні засади розвивального навчання української мови (кер. – кад.пед.наук Л.В. Скуратівський).

Удосконалено зміст структури курсів російської, єврейської, болгарської та циганської мов. Розроблено методику комунікативно-орієнтованого навчання мов етнічних меншин, з’ясовано наукові підходи до визначення змісту лінгвонародознавчої роботи в навчанні мови (кер. – канд. пед. наук І.П.Гудзик). Створено лінгводидактичну систему початкового навчання української мови в школах з російською мовою навчання, охарактеризовану в однойменній монографії (кер. – доктор пед. наук О.Н.Хорошковська). Розроблено й теоретично обґрунтовано науково-методичні засади вдосконалення системи навчання іноземних мов у загальноосвітній школі. З’ясовано наукові основи відбору змісту і принципи побудови сучасних шкільних підручників з іноземних мов (кер. – канд.пед.наук В.Г.Редько). Маємо вагомий науковий результат дослідження змісту шкільної природничо-математичної освіти.

Розроблено принципи відбору змісту для різних типів шкіл і класів, обґрунтовано рівні програмних

вимог до засвоєння учнями змісту, узагальнено теоретичні засади створення підручників, запропоновано цікаві методики з урахуванням особливостей навчальної діяльності учнів, з’ясовано нові підходи до діагностики й оцінювання навченості учнів (кер. – доктори пед. наук О.І. Бугайов, М.І. Бурда, Н.М. Буринська, канд. пед. наук Л.П. Величко, Е.В.Шухова). Визначено наукові принципи і критерії відбору базового змісту історії, розроблено відповідні організаційні форми, методи й прийоми навчання, створено систему дидактичних ігор на уроках історії (кер. – канд. іст. наук О.В.Малій). Проаналізовано сучасний стан навчання географії у середній загальноосвітній школі, розроблено й теоретично обґрунтовано нову модель шкільної географічної освіти (кер. – канд. пед. наук О.М.Топузов).

Пріоритетним напрямом досліджень інституту було з’ясування дидактичних та специфічних інструментальних можливостей комп’ютерних засобів навчання, специфічних інструментальних можливостей комп’ютерів як складових сучасних технологій навчання. Визначено напрями ефективного використання інформаційних технологій в освіті, досліджено особливості подання мультимедійної інформації як специфічних інструментальних можливостей комп’ютерних засобів навчання, специфічних інструментальних можливостей комп’ютерів; як складових сучасних технологій навчання. Визначено напрями ефективного використання інформаційних технологій освіти, досліджено особливості подання мультимедійної інформації як засобу навчання, створено програмно-методичне забезпечення викладання комп’ютерної графіки в школі (кер. – канд. тех. наук Ю.О. Дорошенко).

Вперше обґрунтовано особистісно орієнтовані засади змісту трудового навчання: дидактичні вимоги до побудови підручника, критерії добору текстового та графічного матеріалу, художнього оформлення книги. Розроблено вимоги до вивчення технічної термінології (кер. – доктор пед. наук В.М.Мадзігон, канд. пед. наук Г.Є. Левченко, Л.Г. Денисенко).

Одним з основних результатів науково-дослідницької роботи методичних лабораторій інституту було створення шкільних підручників нового покоління, а також навчально-методичних комплектів з окремих предметів (початкова школа, хімія, математика, фізика, історія, основи економічних знань, інтелектуальна власність та ін.). Так, за 1990 – 1993 рр. видано 63 підручники, 131 навчальний посібник і 97 дидактичних матеріалів.

Здобуто нові результати у процесі дослідження проблем дидактичного й методичного забезпечення реалізації змісту шкільної освіти. Досліджено істотні аспекти теорії і практики методів навчання в сучасній школі (кер. – канд. пед. наук С.П.Бондар).

Відповідно до нової парадигми освіти запропоновано класифікацію методів, здійснено їх дидактичну характеристику. Розроблено засади реалізації відповідних методів у процесі формування емоційно-ціннісної, перетворювально-творчої діяльності школярів, здійснення самостійної навчальної роботи, у т.ч. опрацювання текстової інформації, з'ясовано особливості застосування методів навчання у класах природничих профілів, на факультативних заняттях. Обґрунтовано варіативний компонент змісту освіти в загальноосвітній школі, розроблено принципи та критерії його формування. За результатами дослідження підготовлено посібник для вчителів, опубліковано кілька методичних рекомендацій з різних аспектів проблеми. Проаналізовано стан забезпеченості середніх загальноосвітніх шкіл навчальним обладнанням, визначено напрями його вдосконалення, з'ясовано класифікацію та перелік навчального обладнання, науково обґрунтовано оптимальне його розміщення в предметних кабінетах школи та розроблено дидактичні основи створення навчального обладнання для середніх загальноосвітніх шкіл. Результати дослідження відображено в монографії “Дидактичні основи створення навчального обладнання” (кер. – канд. пед. наук В.П.Волинський). Створено й апробовано сучасні моделі загальноосвітніх навчальних закладів і навчальних технологій.

Становлення національної школи пов'язано з переорієнтацією всієї її роботи на національній основі, з наданням пріоритетів загальнонародським цінностям, національно-культурним традиціям, орієнтацією на реальні потреби нації. До найважливіших загальнонародських цінностей, без яких неможливо домогтися прогресу цивілізації, належить широка економіко-педагогічна підготовка учнівської молоді як складова майбутнього професійного зростання. Вона дає напрям “економізації освіти”, роль якої у підготовці молоді реально відіб'ється в майбутньому на розвитку Української держави. За результатами дослідження лабораторії трудового навчання видано базовий підручник “Основи економічних знань 10 – 11 клас (кер. – канд. економ. наук М.В.Вачевський, док. пед. наук. В.М.Мадзігон, док. філософ. наук В.Г.Скотний, канд. пед. наук Г.Є.Левченко, Н.М. Примаченко).

Найважливішим компонентом системи економічної підготовки учнівської молоді є зміст навчання, тобто система освіти в галузях інтелектуальної власності, маркетингу – те, що в зарубіжних країнах лежить в основі вискоєфективної підготовки фахівців. Створено і видано підручник “Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності” (кер. – канд. економ. наук. М.В.Вачевський, доктор філософ. наук В.Г.Кремень, док. пед. наук. В.М.Мадзігон, В.Г.Скотний, Г.Є.Левченко).

Визначено науково-педагогічні засади діяльності закладів нового типу, їх дидактичні й виховні можливості в розвитку і саморозвитку особистості учнів; розроблено прогностичну програму діяльності шкіл нового типу.

Визначено науково-педагогічні засади діяльності закладів нового типу, їх дидактичні й виховні можливості в розвитку і саморозвитку особистості учнів; розроблено прогностичну програму діяльності шкіл нового типу. На основі системного підходу з'ясовано теоретичні засади й педагогічні можливості інтелектуального розвитку обдарованих учнів (суть, структура, зміст технологія у закладах нового типу). Удосконалено й апробовано загальні параметри професіограми керівника школи та розроблено критерії оцінки його діяльності. Обґрунтовано особливості реалізації стандартів освіти в закладах нового типу (кер. – доктор пед. наук В.Ф.Паламарчук, канд. пед. наук. В.М.Зоц). Проаналізовано сучасний стан впровадження педагогічних інновацій у навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл на державному, регіональному та місцевому рівнях. Створено ефективну систему оцінювання інноваційних освітніх проектів (кер. – канд. пед. наук Л.І.Даниленко). Розроблено наукові підходи до управління закладами освіти в цілому й на окремих управлінських аспектах (технологія, аналіз уроку, внутрішньо шкільний управлінський аспект, комп'ютерні технології в управлінні, шкільна науково-методична робота та ін.). За результатами дослідження видано колективну монографію “Школа на рубежі XXI століття: управлінський аспект” (кер. – канд. пед. наук Л.М.Калініна).

Співробітників Інституту розробили варіант Базового навчального плану 12-річної школи. Вони брали участь у складанні проекту “Концепції загальноосвітньої 12-річної школи”, розробці концепції шкільних навчальних предметів, нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів, проекту державної агеації. Триває дослідження особливостей переходу на 12-річний термін

